

Березюк О.С. Чехи на Волині: історія та сучасність:
збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. –
Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. –178 с. (С.155-164)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ ВАЦЛАВА ПРШИГОДИ

Здобутки чеського педагогічного реформування стали предметом наукових пошуків зарубіжних та українських вчених. Одним із найвідоміших науково – педагогічних інтерпретаторів реформістського руху та першим організатором експериментальних шкіл в період першої незалежної Чехословацької республіки був Вацлав Пршигода (1889 – 1979)

Чеський педагог – експериментатор розробив власну концепцію реформування національної освіти започаткував використання в Чехословаччині тестів як ефективного інструмента вимірів у педагогічній діагностиці. Магістральний напрямок розвитку освіти у Чехословаччині був втілений дослідником у моделі єдиного навчального закладу з внутрішньою диференціацією змісту шкільної освіти. В.Пршигоди послідовно обґрунтував необхідність проведення глибоких реформ як у внутрішній структурі шкільної роботи, так і у зовнішній шкільній організації. Аналіз системи внутрішнього управління в межах школи дозволив реформатору обстоювати переконання в необхідності створення нової шкільної організації. Шкільна організація відповідно до концепції В.Пршигоди становить єдиний навчальний заклад із диференційованою внутрішньою структурою і складається з I,II («колегіум»), III («атенеум») і IV ступенів [3].

Нову концепцію реформ освіти у Чехословаччині В.Пршигода сформував у своїй праці «Раціоналізація освіти» (1930) [4], у котрій він замулював досить великий обсяг і теоретичний, і експериментальних даних. Що

стосувалися різних аспектів проблем реформування чехословацької школи і, безумовно, вимагали систематизації з метою використання як у процесі подальшого реформування освіти, так і шкільній практиці.

Наголосимо, що свої надії на перебудову чехословацької шкільної системи В.Пршигоди чітко пов'язував зі світовим педагогічним реформаційним рухом. Його головні ідеї – єдина школа, диференціація, трудова і виробнича школа, індивідуальне навчання, колективне виховання, наукове управління роботою школи, шкільне самоуправління, повага до дитини – були апробовані в найбільшій педагогічній лабораторії світу – в Сполучених Штатах Америки. Глибоке європейське мислення та американська підприємливість поєднуються у будівництві нового шкільного стилю

В.Пршигода мав вагомий вплив на чеську педагогіку міжвоєнного періоду (1918-1938 рр.). Складовою концепції чехословацького педагогічного реформізму В.Пршигоди стала ідея нової шкільної організації, у центрі уваги якою перебуває індивідуальність учня. Замість елімінації перевага надається диференціації. Зміст, методи і об'єм навчання в результаті цього можна пристосовувати і змінювати. Учений зазначив «Нова організація навчального процесу великою мірою обумовлена індивідуальністю школяра, і тут відповідальність за успіх в роботі лягає і на школу, і на самого учня. Найважливішою одиницею праці вже є не час, а сама праця. Праця стає константою, час має змінну вартість. Якщо не бажаєш збільшувати тривалість учнівського навчання, мусиш змінювати об'єм та методику максимальних і мінімальних програм, їх якість і т.д.

Наступною особливістю чехословацької школи, на думку вченого, є активність. Словесному навчанню протиставляється активність та інтенсивне засвоєння оточуючої дійсності. У такій школі головна увага

зосереджується на діяльності, пошуку. Праця стає головним принципом активної школи, в якій дитині створюються умови для розвитку природних здібностей. Найкращими методами для цього є проблемні та проєкційні методи. Метою школи є соціальне, моральне та економічне піднесення шкільної організації. У зв'язку з тим, що людське суспільство йде в напрямку доцільно диференційованої інтеграції, то і школа, на думку В.Пршигоди, повинна прийти до єдиної організації на основі диференціації навчання. «Потрібні справжні організатори, які дадуть собі раду у важких проблемах індивідуального підходу, – зауважив з цього приводу В.Пршигода. Тут уже не проводять легкого відсіву, школа та клас не показують менш здібним учням. Замість цього йде відбір через диференціацію, розрізнення учнів між собою, а не переведення учнів у нижчі класи. Учитель тут має перед собою низку завдань, яких не знала стара шкільна практика. Вибір матеріалу, метод навчання, об'єм матеріалу – все те, що при старій системі було малоефективним, стає лише засобом впливу на індивідуальність учня, засобом пристосувальним та мінливим. Школа вже не бере на себе завдання дати все усім, а прагне дати кожному дещо справді цінне, те, що йому підходить. І ось цей організаційний принцип постійної уваги до індивідуальних здібностей та нахилів учнів сприятиме тому. Що в нову систему навчання проникає соціалізація школи.

Варта наголосити, що тогочасна роздробленість шкільної організації була нераціональною. Вона не давала однакового права вчитися, можливості провести кваліфікований відбір у середніх навчальних закладах і примушувала передчасно вирішувати майбутнє дитини. Раціональна організація вимагала створення єдиного навчального закладу, в якому наступний ступінь навчання пов'язувався б з попереднім і якому здійснювався б досконалий вибір. Раціоналізація освіти

передбачала запровадження на практиці принципів наукового керівництва шкільною роботою: об'єктивності, економічності, диференціації навчання.

Зазначені вище основи нового вчення Вацлав Пршигода пропагував не лише як теоретичні вимоги, але намагався їх широко запровадити на практиці. Після повернення з Сполучених Штатів Америки чеський реформатор пише статті з дидактики початкової школи – школи I ступеня.

Так, на III з'їзді з питань дослідження у Празі в 1926 р. В.Пршигода виступив з доповіддю, яка за змістом і методично була першою спробою реорганізації початкового навчання рідної мови і читання. За ініціативою та під керівництвом В.Пршигоди було проведено дослідження, яке стосувалося класифікації п'яти чеських букварів, що найчастіше використовувалися в навчальному процесі. У дослідженні аналізувалася частота вживання слів у букварях, складався покажчик у їх повторюваності, визначалася кількість рідко вживаних слів, складалася шкала п'ятдесяти найчастіше вживаних слів і порівнювалася частота їх вживання в окремих букварях.

Крім цього, колектив педагогів на чолі з В.Пршигоди провів дослідження серед учнів щодо швидкості читання вголос, визначення словникового запасу дітей, з'ясування частоти повторення слів у творах учнів, характер орфографічних помилок і т.д.

Такі ґрунтовні дослідження були проведені не лише для теоретичних висновків, але й мали практичне спрямування і стали основою для створення нових букварів, читанок та підручників з граматики. Зауважимо, що В. Пршигода рекомендував використовувати читанки, починаючи лише з третього класу, і укладати їх таким чином, щоб вони враховували індивідуальний досвід дитини. Він зазначав: «Питання полягає в тому, чи навчальний матеріал у букварях, читанках та інших посібниках узгоджується з

індивідуальним досвідом дитини та одночасно з вимогами соціального і культурного життя. Незважаючи на неповторність кожної особистості, вона повинна пристосовуватись до суспільства, в якому за тисячоліття в результаті спільної роботи сформувалися формальні і змістові основи мови. Підручники і вчитель повинні допомагати, щоб пристосування було легшим, природним і досконалим.

У своїй концепції реформування освіти В. Пршигода детально проаналізував методи навчання, об'єктивно визначив їх переваги і недоліки та створив методичну систему, яка базується на цілісності сприйняття і таким чином відповідає принципу природного навчання: природна ситуація – природна реакція. Він наголошував: «Уся дошкільна діяльність повинна мати для учня, починаючи з першого класу, смисл і повинна відповідати його потребам. Отже, глобалізація прямує до цілісності окремих компонентів шкільної роботи, а також, до систематизованої єдності, яка є наслідком концентрації філософської школи Гербарта» [5].

У дидактиці під глобальним підходом розуміється навчання в цілісності, яка не виділяє окремі частини або елементи явища. При такому підході навчання починається з конкретного цілісного явища, яке поступово диференціюється або структуризується, тобто на фоні цілого виділяються домінуючі ознаки. Такий підхід повністю узгоджується з розвитком дитини, який відбувається не за принципом від частини, а навпаки – від цілого до частини, а потім знову від частини до нового цілого. Цілісне навчання, на думку чеського педагога, можна проводити лише на нижчому ступені початкової школи, серед дітей шестирічного віку. У навчальних закладах другого і третього ступенів єдність навчального матеріалу і навчального процесу забезпечується, з одного боку, співвідношенням між предметами, які одночасно вивчаються, з іншого – консолідацією навчання, тобто обмеження кількості

предметів, котрі одночасно вивчаються.

На думку чеського реформатора, глобалізація має різний характер на різних ступенях початкової школи. Від широкої глобалізації на нижньому ступені В.Пршигода переходить до глобалізації в окремих предметах на вищому ступені, на якому вона проявляється в часовій консолідації предметів. Таким чином, методична система В.Пршигоди ґрунтується на мотивації навчання та пронизувала усі ступені початкової школи.

Найглибше проникла глобалізація до процесу навчання читанню і письму. Саме з цього часу починається пошук альтернативних методів навчання чеської мови та читанню, зокрема «метод читання цілих слів».

Зауважимо, що навчання грамоти за методом цілих слів у 20-х роках ХХ століття набуло поширення у багатьох країнах Європи. Так, французький педагог СелестенФрене, будучи прихильником цього методу, наголошував: «Сприйняття тексту не є синтетичним, буква за буквою; воно цілісне, згідно гештальтпсихологією. Отже, ця властивість сприймання повинна бути використана при навчанні читання «глобальним методом», коли воно (читання) розгортається від цілісного сприйняття слів до складів і, нарешті, звуків».

З основами цього методу чеський педагог В.Пршигода познайомив слухачів Інституту підвищення кваліфікації вчителів, а весною 1928 р. методично обґрунтовує його у статтях «Техніка читання на основі психології», «Шкільні реформи». У цих статтях на основі досліджень американських учених Г.Бусвелла та Х.Юлла він формулює основні принципи цього методу. На його думку, глобальне читання не можна трактувати тільки з вузької точки зору самого читання, на нього потрібно дивитись, як на результат розумового процесу і тенденцій сучасного виховання. Отже, не можна

вимагати, щоб дитина вчилася окремим буквам чи складам, що мають для неї значення, а навпаки, словам, які вона може розуміти, цілим реченням, що виражають думки. Зрозуміло, що з першої хвилини дитина бачить у комплексах частини цілого, а не ізольовані букви чи склади.

Однак для того, щоб поставити експерименти з новим методом на міцну основу, потрібно було створити нове навчально-методичне забезпечення. В.Пршигода разом з подружжям Мусілових з Братіслави приступив до написання букваря цілих слів, який вийшов з друку перед початком 1929-1930 навчального року у «державному видавництві» у Празі під назвою «Перша книга». У тому році вийшов з друку посібник «Читання в початковій школі», який підготували ті ж автори. У ньому подавався необхідний мінімум теорії методу читання цілих слів і поради щодо практичного його застосування. Новий буквар з точки зору методики і підготовки матеріалу, і за змістом був на той час новинкою в чеській навчально-методичній літературі.

Зауважимо, що одночасно з цим В.Пршигода пише інші статті, в яких ознайомлює педагогічну громадськість тогочасної Чехословаччини з результатами власних і зарубіжних аналітичних досліджень з проблем вивчення рідної мови.

Варто зазначити, що у чеському педагогічному товаристві не було одностайності з приводу впровадження в практику нового методу. Частина педагогів вважали, що цей метод не є чеським, а американським, тому не сприймали його, поскільки він переобтяжував дітей і частково загрожував їх здоров'ю. Таким чином, запровадження американцями цього методу зумовлене нефонетичністю їх правопису, що зовсім не стосується чеської мови. Інколи вчителі не розуміли суть цього методу: адже як може дитина читати слово, якщо вона не знає літер. Проте цей аргумент приводили ті, хто не усвідомив психологічного факту, що

слова як ціле пояснюють думку, і тому для дітей є конкретнішими для усвідомлення і легшими ніж букви. Діти вміють прочитати слово як символ думку не тому, що воно складається з окремих літер, а тому, що воно має свою особисту цінність як цілісна структура. Метод глобального читання ґрунтується на психології читача – початківця, яка є однаковою для дітей всіх національностей, незважаючи на те, що правописна структура різних мов відрізняється.

Більшість педагогів дуже високо оцінювали результати навчання методом читання цілих слів, індивідуалізованими методами та методами природного навчання. Вони наголошували на виховному впливу цих методів, які формували в учнів такі риси, як працелюбність, сумлінність, самостійність, само довіра, самоконтроль і самокритика. Ці риси характеру, отримані в результаті роботи на основі методів, пропагованих Вацлавом Пршигодою і перевірених в чеських експериментальних школах, формувати дух учнів і викликати гідні подиву зміни в поведінці дітей. Змінюється і ставлення учня до вчителя, який із зовнішнього авторитету перетворюється на внутрішній і має, таким чином, значно більший вплив на виховання учнів. «Йдеться про реконструкцію ставлення учня до роботи, до вчителя. Особиста робота та особиста відповідальність за результати своєї роботи є головними умовами розвитку особистості. Немає індивідуального виховання, ніж те, яке дозволяє учневі на основі самостійної роботи дійти до самостійності інтелектуальної, а також морально», – писав В.Пршигода.

Отже, вплив Вацлава Пршигоди був помітним не лише в чеських експериментальних школах міжвоєнного періоду, а й практично у всіх школах, де вчителі намагалися покращувати свою роботу на основі результатів наукового дослідження.

Література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. посіб.] / І. М. Дичківська. – К. / : Академвидав., 2004. – 352 с.
2. Дзюбишина Н. Б. Навчання чеської мови в працях Вацлава Пршигоди/ Вісник ЖДУ імені Івана Франка, випуск 64, 2012 р. – с. 108 – 112
3. Дзюбишина Н. Б. Педагогічний реформізм у Чехословаччині в міжвоєнний період (1918 – 1938рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ Н. Б. Дзюбишина. – Рівне, 2011. – 20 с.
4. Candl K. Vaclav Prihoda. Zivot a dilocerkehopedagoga / K. Candl, S. Vrana. – Brno, 1998. – 299s.
5. PrihodaV. Racionalizaceskolstvi. Funkcionalniorganizaceskolskesoustavy / V. Prihoda. – Praga, 1934. – 461s.
6. PrihodaV. Ideologienovedidaktiky / V. Prihoda. – Praga, 1936. – 195 s.
7. SingulF. Americkapragmatickapedagogika. Johm Dewey a jehoamerickinasledovnici / F. Singule. – Praha, 1991. – 197 s.